ढकाराकृतिः कालरात्री याम्या कूपाकृतिः
स्मृता ॥
मकरी वातुला ज्ञेया कराली पैत्तिकी स्मृता।
कफात्मिका कालरात्री यमदूती सान्निपातिकी
शुक्ला तु मकरी ज्ञेया कराली रक्तसन्निभा।
कालरात्री भवेत् पीता कृष्णा च यमदूतिका॥"
इति भविष्यपुराणे पञ्चमीकल्पे ॥ * ॥

कश्यप उवाच।

"सविषा दंष्ट्रयोर्म्मध्ये यमदूती तु चेद्भवेत्।
न चिकित्सा बुधैः कार्य्या तं गतायुं विनि-
र्द्दिशेत् ॥
प्रहरार्द्धं दिवारात्रौ एकैकं भुञ्जते अहिः।
एकस्य च समानस्य द्वितीयं षोड़शं तथा ॥
नागोदये ययुर्द्दष्टो हतो विद्वो विदारितः।
कालदष्टं विजानीयात् कश्यपस्य वचो यथा ॥
यन्मात्रे पतते बिन्दुर्ब्बालाग्रसलिलोद्धृतम्।
तन्मात्रं स्रवते दंष्ट्राविषं सर्पस्य दारुणम् ॥
ज्वालाशते तु संपूर्णे देहे संक्रमते विषम्।
यावत् संक्रामयेद्बाहुं कुञ्चितं वा प्रसारयेत् ॥
अनेन क्षणमात्रेण विषं गच्छति मस्तके।
वेधते विषवेगस्तु शतशोऽथ सहस्रशः ॥
वर्द्धते रक्तमासाद्य ततो वाते शिखी यथा।
तैलबिन्दुर्ज्जलं प्राप्य यथा वेगेन वर्द्धते ॥
शिखण्डी आश्रयं प्राप्य मारुतेन समीरितः।
ततस्तालाशतं प्राप्य त्वचास्थानं विचेष्टितम् ॥
त्वचासु द्विगुणं विद्याच्छोनितेषु चतुर्गुणम्।
पित्ते तु त्रिगुणं याति श्लेष्मे वै षोड़शं भवेत् ॥
वायौ त्रिंशद्गुणञ्चैव मज्जे षष्टिगुणं तथा।
प्राणे चैकार्णवीभूते सर्व्वस्रोतान्निरोधयेत् ॥
स्रोतेन रुध्यमानेन याति साध्यमसाध्यताम्।
ततोऽसौ म्रियते जन्तुर्निश्वासोच्छ्वासवर्ज्जितः ॥
निष्क्रान्ते तु ततो जीवे भूते पञ्चत्वमागते।
तानि भूतानि गच्छन्ति यस्य यस्य यथालयम् ॥
पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च।
इत्येषामेव संघातः शरीरमभिधीयते ॥
पृथिवी पृथिवीं याति आपस्तोयेषु लीयते।
तेजो गच्छति चादित्यं मारुतो मारुतं व्रजेत्॥
आकाशञ्चैव आकाशे सह तेनैव गच्छति।
स्वस्थानं ते प्रपद्यन्ते परस्परवियोजिताः ॥
न जीवेदागतः कश्चिदिह जन्मनि सुव्रत।
विषार्थं न उपेक्षेत त्वरितं तु चिकित्सयेत् ॥*॥
एकमस्ति विषं लोके द्वितीयञ्चोपपद्यते।
यथा चलविषञ्चैव स्थावरन्तु तथैव च ॥
प्रथमे विषवेगे तु रोमहर्षं प्रजायते।
द्वितीये विषवेगे तु स्वेदो गात्रेषु जायते ॥
तृतीये विषवेगे तु कम्पो गात्रेषु जायते।
चतुर्थे विषवेगे तु श्रोत्रान्तरनिरोधकृत् ॥
पञ्चमे विषवेगे तु हिक्का गात्रेषु जायते।
षष्ठे तु विषवेगे तु ग्रीवाभङ्गस्तु जायते ॥
सप्तमे विषवेगे तु प्राणेभ्यो विप्रमुच्यते।
सप्तधातुवहा ह्येते वैनतेयेन भाषिताः ॥*॥
त्वचस्थाने विषे प्राप्ते तस्य रूपाणि मे शृणु।
अङ्गानि तिमिरायन्ते यतन्ते च मुहुर्म्मुहुः ॥
एतानि यस्य चिह्नानि तस्य त्वचगतं विषम्।
तस्यागदं प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते सुखम् ॥
अर्कमूलमपामार्गप्रियङ्गु तगरं तथा ॥
एतदालोड्य दातव्यं ततः सम्पद्यते सुखम् ॥
ततस्तस्मिन् कृते विप्रा न निवर्त्तेत चेद्विषम्।
त्वचस्थानं ततो भित्त्वा रक्तस्थानं प्रधावति ॥*॥
विषे च रक्तसंप्राप्ते तस्य रूपाणि मे शृणु।
दह्यते मुह्यते चैव शीतलं बहु मन्यते ॥
एतानि यस्य रूपाणि तस्य रक्तं विषं गतम्।
तत्रागदं प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते सुखम् ॥
उशीरं चन्दनं कुष्ठमुत्पलं तगरं तथा।
महाकालस्य मूलानि सिन्धुवारमृगस्य च ॥
हिङ्गुञ्च मरिचञ्चैव पूर्व्ववेगे तु दापयेत्।
बृहती वृश्चिकाली च इन्द्रवारुणिमूलकम् ॥
सर्पगन्धा घृतं चैव द्वितीये परिकीर्त्तितम्।
सिन्दुवारं तथा हिङ्गु तृतीये कारयेद्बुधः ॥
नस्यं पानञ्च कुर्व्वीत अञ्जनं लेपनं तथा।
एतेनैवोपचारेण ततः सम्पद्यते सुखम् ॥ * ॥
रक्तस्थानं ततो गत्वा पित्तस्थानं प्रधावति।
पित्तस्थानगते विप्र विषे रूपाणि मे शृणु ॥
उत्तिष्ठते निपतते दह्यते मुह्यते तथा।
गात्रतः पीतता स्याद्वै दिशः पश्यति पीतिकाः॥
धवलाश्च भवेन्मूर्च्छा न चात्मानं विजानते।
विषक्रियां तस्य कुर्य्यात् यथा सम्पद्यते
सुखम् ॥
पिप्पलं मधुकं चैव मधुखण्डघृतं तथा।
मधुसारमलाबुञ्च जातिशर्करवालुकाम् ॥
इन्द्रवारुणिमूलञ्च गवां मूत्रेण पेषयेत्।
नस्यं तस्य प्रयुञ्जीत पानमालेपमार्ज्जनम् ॥
एतेनैवोपचारेण ततः सम्पद्यते सुखम्।
पित्तस्थानमतिक्रम्य श्लेष्मस्थानञ्च गच्छति ॥*॥
श्लेष्मस्थाने ततः प्राप्ते तस्य रूपाणि मे शृणु।
गात्राणि तस्य रुन्ध्यन्ते निश्वासश्च न जायते ॥
लाला च स्रवते तस्य कण्ठे घुरघुरायते।
एतानि यस्य रूपाणि तस्य श्लेष्मगतं विषम् ॥
तस्यागदं प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते सुखम्।
त्रिकटुकञ्च कोशातकी लोध्रमधुसारकम् ॥
एतेषां सप्तभागानि गवां मूत्रेण पेषयेत्।
नस्यं पानञ्च कुर्व्वीत अञ्जनं लेपनं तथा ॥
एतेनैवोपचारेण ततः सम्पद्यते सुखम्।
श्लेष्मस्थानमतिक्रम्य चायुस्थानञ्च गच्छति ॥*॥
तत्र रूपाणि वक्ष्यामि वायुस्थानगते विषे।
आध्मायते च जठरं यत्नवांश्च न पश्यति ॥
ईदृशं कुरुते रूपं दृष्टिभङ्गश्च जायते।
एतानि यस्य रूपाणि तस्य वायुगतं विषम् ॥
तस्यागदं प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते सुखम्।
शोणमूलं पियालञ्च रक्ता च गजपिप्पली ॥
भार्गी वचा पिप्पलिदेवरारु-
मधूकसारं सह सिन्दुवारम्।
हिङ्गुञ्च पिष्ट्वा गुड़िकाञ्च कुर्य्या-
द्दद्याच्च तस्याञ्जनलेपनादीन् ॥
एषोऽगदः सर्व्वविषाणि हन्यात्
स्वयम्भुवा देववरेण सृष्टः ॥
अञ्जनञ्चैव नस्यञ्च क्षिप्रं दद्याद्विषान्विते।
वायुस्थानं ततो मुक्त्वा मज्जस्थानं प्रधावति॥*॥
विषे मज्जगते विप्र तस्य रूपाणि मे शृणु।
दृष्टिश्च हीयते तस्य भृशमङ्गानि मुञ्चति ॥
एतानि यस्य रूपाणि तस्य मज्जगतं विषम्।
तस्यागदं प्रवक्ष्यामि येन सम्पद्यते सुखम् ॥
घृतं मधु शर्कराञ्च उशीरं चन्दनं तथा।
एतदालोड्य दातव्यं पानं तस्य च सुव्रत ॥
ततः प्रणश्यते दुःखं ततः सम्पद्यते सुखम्।
अथ तस्मिन् कृते योगे विषं तस्य निवर्त्तते ॥*॥
मज्जस्थानं ततो गत्वा मर्म्मस्थानं प्रधावति।
विषे तु मर्म्मसंप्राप्ते शृणु रूपं यथा भवेत् ॥
निश्चेष्टः पतते भूमौ कर्णाभ्यां वधिरो भवेत्।
करिणा सिच्यमानस्य रोमहर्षो न जायते ॥
दण्डेन हन्यमानस्य दण्डराजी न जायते।
शस्त्रेण छिद्यमानस्य रुधिरं न प्रवर्त्तते ॥
केशेषु लुठ्यमानेषु नैव क्लेशप्रवेदने।
यस्य कर्णौ च पार्श्वौ च हनू पादौ च सन्धयः॥
शिथिलानि भवन्तीह स गतासुरिति श्रुतिः।
एतानि यस्य रूपाणि विपरीतानि गौतम ॥
मृतन्तु तं विजानीयात् कश्यपस्य वचो यथा।
वैद्यास्तस्य न पश्यन्ति ये पश्यन्ति कुशिक्षिताः॥
विचक्षणास्तु पश्यन्ति मन्त्रौषधिसमन्विताः।
तस्यागदं प्रवक्ष्यामि स्वयं रुद्रेण भाषितम् ॥
मयूरपित्तं मार्ज्जारपित्तं नकुलपित्तकम्।
मत्स्यमाहिषपित्तञ्च धानालीमूलमेव च ॥
कुङ्कुमं भार्गवं कुष्ठं काश्मरी च त्वचं तथा।
उत्पलस्य च किञ्जल्कं पद्मस्य कुमुदस्य च ॥
एतानि समभागानि गोमूत्रेण तु शोषयेत्।
एषोऽगदो यस्य हस्ते दष्टेन म्रियते न वै।
कालाहिनापि दष्टोऽपि क्षिप्रं भवति निर्व्विषः॥
क्षिप्रमेव प्रदातव्यं मृतसञ्जीवनौषधम्।
अञ्जनञ्चैव नस्यञ्च क्षिप्रं दद्यात् विचक्षणः ॥"
इति भविष्यपुराणे ब्रह्मपर्व्वणि पञ्चमीधातु-
गतविषक्रिया ॥*॥

गौतम उवाच।

"कीदृशं एतदाख्याहि सर्व्वं दष्टस्य लक्षणम् ॥

कश्यप उवाच।

अतः परं प्रवक्ष्यामि नागानां रूपलक्षणम्।
सर्पदष्टस्य च तथा समासाद्द्विजपुङ्गव ! ॥
अथ सर्पेण दष्टस्य ऊर्द्ध्वा दृष्टिः प्रजायते।
सर्प्या दष्टस्य च तथा अधोदृष्टिः प्रजायते ॥
नपुंसकेन दष्टस्य अङ्गमर्द्दः प्रजायते।
रुषा दष्टस्य वा साम्या दृष्टिर्द्विजवरोत्तम ॥
कुमारेणापि दष्टस्य दक्षिणा एव जायते।
गुर्व्विण्या वाथ दष्टस्य तथा स्वेदश्च जायते।
रोमाञ्चः सूतिकयाश्च वेपथुश्चापि जायते।
पन्नगी प्रभवेद्रात्रौ दिवा सर्पो विषाधिकः ॥
नपुंसकन्तु सन्ध्यायां कश्यपेन तु भाषितम्।
अन्धकारे तु दष्टानामुदके गहने वने ॥